

Utopije povratka ili kratak pregled padanja

Poslije zagrebačke dramske sezone 2006./7.

već često i potpunog mimoilaženja s vremenom i prostorom nastanka, odnosno s potencijalnim interesima sredine pa mi je istinski žao ako sam ijednu takvu domaću predstavu propustila vidjeti. Objektivno, to možda i nije u svakom pogledu tako uzoran uspjeh, no istinski užitek u kazalištu vratili su radošću i vještinom igre Varaždinci predstavom Feydeauove *Bube uuhu* u režiji Stevena Kenta. *Galeb* A. P. Čehova, s nenametljivo novim uvidom u bit drame, na pozornici ZKM-a u režiji u Zagrebu već udomaćenoga Vasilija Senjina, s izvrsnom Doris Šarić Kukuljica, jedan je od nosećih naslova sezone. Od istoga autora, u režiji Dražena Ferencića u suradnji s dramaturgom Vladimirom Gerićem, preporuku za gledanje zaslužila je predstava *Brak iz računa* u Satiričkom kazalištu Kerempuh. Zanimalo me i vrhunsko majstorstvo promidžbe za riječke *Glembajeve* koja je svojom invencijom i gromoglasnošću tako reći probila zvučni zid, jer teško je zamisliti da je ikoja kazališna predstava ikada igdje unaprijed izazvala toliko zanimanje najširih slojeva kao ova, koju bi bilo nadasve poželjno vidjeti na Gavellinim večerima. Predstavu još nisam vidjela, ali poznavajući lik i djelo njezina redatelja, moram priznati da me obradovoljava pisanje Zdravka Zime u novinama u kojima je istoga dana pet punih stranica bilo posvećeno istoj temi i stajalištima suprotnim od

njegova, tako da, jamačno za manji broj čitatelja, Ziminom zaslugom ovom prigodom reklamirano jednoumlje oko jedne kazališne senzacije ipak nije posve pobijedilo. S velikim zanimanjem moglo bi bez dvojbe u Zagrebu biti dočekano i poslije četvrt stoljeća obnovljeno izdanje monodrame *Moj obračun s njima* Miroslava Krleža s, nadati se je, obnovljivim glumačkim nastupom Rade Šerbedžije.

U današnjim okolnostima nije teško doći do dvojbe u smisao i svrhu vlastitoga posla. Kazalište će, dakako, živjeti i preporučati se uvijek, ali ulaznica za pojedinca i skupinu u njemu uvijek je na određeni, redovito prekratak rok. Zato se pred napasti odustajanja rado vraćamo trenucima inicijacije ne bismo li pomoću njih obnovili tu neprolaznu vezu. Mene je tako reći oduvijek, još od vremena zagrebačkoga Dječjeg carstva, kazalište kao ni čim zamjenjiv užitek odveć osvajalo a da bih ga se laka srca ma i djelomice odrekla, pristajući pretvoriti ga u kruh svagdašnji, odnosno profesiju. Jamačno mi se to i ne bi definitivno dogodilo da se kao veliki zavodnik nije pojavio IFSK, Internacionalni festival studentskih kazališta, s kojim je Zagreb postao središte mladoga kazališnog svijeta, mjesto susreta hladnoratovski razdvojenih Istoka i Zapada u vrijeme i uoči najintenzivnijih šezdesetosmaških studentskih pokreta, koji je u nas svojim vitalnim dijelom težio hrvatskom proljeću, kada je studentsko kazališno stvaralaštvo u široku rasponu od teatra apsurda do Brechta, od oniričke scenske poezije Michela de Ghelderodea do začetak neverbalnoga, fizičkog teatra, što ga je svojom predstavom *Ja nisam Eiffelov toranj* najmaštovitije zastupao mladi rumunjski redatelj Sherban, kojemu je upravo Zagreb otvorio put u SAD, odakle će se kasnije kao redateljska zvijezda vraćati na BITEF. Jezične barijere uopće nije bilo, bez titlova i slušalica internacionalna publika sudionika uvijek je pljeskala (ali i zviždala) u pravom trenutku. Kada je SEK, odnosno Studentsko eksperimentalno kazalište – koje je sa svojim predstavama bilo kreativno središte toga izborom, inovativnošću i raznolikošću vrhunskoga festivala – ne tako davno u Teatru ITD proslavljalo visoku godišnjicu, zgranuo me jedan njegov veteran s pozornice izgovorenim riječima kako je došlo vrijeme da stari sekovci za svoju djecu ili unuke osnuju novi SEK. Je li moguće da je zaboravio kako SEK nije djelovao u suglasju

s roditeljima odnosno starijim kazališnim naraštajima, nego naprotiv, kada te riječi ne bi bile potrošene drugdje, moglo bi se reći – u suprotstavljanju svemu postojećem. Tradicionalne institucije koje smo htjeli mijenjati bile su još toliko moćne da su se mogle i ne obazirati na te studentske zanose kratkoga daha i u nas žalosno prekratka pamćenja. Među redateljima studentskoga kazališnoga pokreta bili su Bogdan Jerković s predstavama *Kraljevo* M. Krleža, *Druga vrata* A. Popovića, talijanskim *Pticama* i *ptičurinama* P. P. Pasolinija (s kazalištem iz Parme), Ivo Šebelić s *Ribarskim svadama*, Miro Medimorec s protiv rata angažiranim teatrom *Ars longa – vita brevis* J. Ardena, *Viet rock* i dr., Tomislav Radić s Najlaškovicevom *Komedijom petom*, *Komedijom šestom*, Ladislav Vindakijević s *Baladom o Velikoj smrti* Michela de Ghelderodea..., i svi su oni zajedno s glumcima i drugim umjetničkim suradnicima kao što su Marija Žarak, Drago Turina, Ivan Lovriček, Andrija Mutnjaković, Maja Zaninović, Zlatko Kauzlarčić Atać, Branko Vodeničar, Božica Vodeničar, Srećko Lipovčan, Saša Brletić, Olivije Marečić, Dunja Knebl, Višnja Machiedo (tada Škrčić), Srećko Capar, pokojni Drago Bahun, Mladen Crnobrnja Gumbek, Mladen Domaš i mnogi drugi, u većini ostali na različite načine trajno povezani s kazalištem.

Pokušavam se potom uživjeti u zaljubljeničku kazališnu groznicu onih koji stižu na pozornicu i u gledalište u sljedećem desetljeću, u vrijeme kada su institucije već dobrono oslabile, a kulturni redatelj u Zagrebu, Splitu, Subotici i drugdje postao Ljubiša Ristić koji je rušio sve prepreke u napadu na institucije. Jedno gostovanje iz Slovenije s dramom Dušana Jovanovića u Ristićevoj režiji u Zagrebu započinjalo je na kazališnom trgu poput svojevrjnoga bojnog pohoda na zgradu HNK-a. Ta strašna aktivnost slična desantu odvijala se pod geslom borbe za jedinstveni jugoslavenski kazališni prostor, utjelovljen u Ristićev teatar pod imenom Kazalište, gledalište, pozorište, teatar, odnosno kriticom KGPT. Nije me privlačila utopija o osloboditelju na bijelom konju iz 1945., koji objedinjuje narode u znaku titoizma kao veličanstvene svjetske opreke golemom sovjetskom gulagu pokraj kojeg su jugoslavenski bleiburzi i goli otoci maleni do nevidljivosti. Ne bi se moglo reći da u kazališnom pokretu bez dvojbe darovitoga Ljubiše Ristića, kojega su mnogi iskreno slijedili, nije bilo i umjetničke re-

PREMIJERE

RAZGOVOR

TEMAT

FESTIVAL

S POVODOM

NOVO O

STAROM

MEĐUNARODNA
SCENA

ESEJ

TEORIJA

VOX

HISTRIONIS

NOVE

KNJIGE

DRAMA

PREMIJERE
RAZGOVOR
TEMAT
FESTIVAL
S POVODOM
NOVO O
STAROM
MEĐUNARODNA
SCENA
ESEJ
TEORIJA
VOX
HISTRIONIS
NOVE
KNJIGE
DRAMA

volucionarnosti, ali u podjednako mjeri i političke manipulacije i kazališnoga blefa. Nezapamćena gužva oko njegovih predstava i velikoga je pobornika kazališta, pjesnika Dragu Ivaniševića, ozlojeđivala. Ristićeve predstave okupljale su oduševljene, pa i bučnom propagandom ošamućene sličnomišljenike, svatko se drugi morao osjetiti isključenim, odnosno beznadno pojedincem u uzbuđenom i razdraganom gledalištu. Na prigovor zbog nerazumljivosti, taj je redatelj u Splitu izjavljiva da ne režira *Hamleta* (koji je u liku Rade Šerbedžije nastupao i kao svojevrsan borac protiv rasapa države) za one koji nisu čitali Shakespearea. Nakon što je u nas doživio usmene i pismene ovacije, Ristićev je splitski *Hamlet* na kritičnijem BITEF-u bio neslavno ismijan. Poslije jedne od Ristićevih kulturnih predstava neki je mladi Splitčanin te večeri o svojem posjetu kazalištu u anketi kazališnoga biltena izjavio: *Sada i nikada više*. Na prijedlog Ljubiše Ristića, koji je s različitim uspjehom u HNK-u u Zagrebu režirao drame Slobodana Šnajdera *Kamov*, *smrtopis* i *Držićev san*, da postavi na tu pozornicu Shakespeareova *Romea* i *Juliju* kao ljubav Srbina i Hrvatice ili obrnuto, intendant Kosta Spaić odgovorio je da to Shakespeare nije napisao.

Ovako ukratko i bez dvojbe pojednostavljeno moglo bi se kao o mladima bez sumnje najprivlačnijem mjestu tim putem nastaviti govoriti o Teatru ITD, koji u početku i jest i nije institucija. U njemu i redatelj Božidar Violčić s djelima Ive Brešana (*Predstava Hamleta u selu Mrduša...*) i Slobodana Novaka (*Mirisi, zlato i tamjan*) nastavlja svoj uzlazni umjetnički put započev u Zagrebačkom dramskom kazalištu, odnosno "Gavelli". Kako smo još u eri redateljskoga kazališta, čini mi se da slijedi vrijeme gotovo mistične privlačnosti Paola Magellija. A potom? Gdje su kazališni magneti za one koji dolaze? Glumac i redatelj Rene Medvešek za to je odveć samozatajan. Teško bi bilo reći da to mjesto svojim teatrom danas zauzimaju novi, stari Branko Brezovec ili s obzirom na ljetnu kazališnu promidžbu možda – Lenka Udovički?

Zašto na sve to podsjećati danas? Zbog pregaženih i zaboravljenih vrijednosti poput uličnih predstava mlade Dunje Koproščec i njezine skupine zagrebačkoga Kugla glumišta s kojom je s predstavom *Cirkus plava zvijezda* bila priznatija na BITEF-u nego u Zagrebu, a na Dubrovačkim ljetnim igrama (Dani mladog teatra) ostvarila je za mnoge nezaboravnu višedjelnu predstavu *Ljetno po-*

slijepodne, kojoj je vrhunac bila *Lopudsku sirotica*, koja će, iako prešućena, vidno utjecati na više kasnijih festivalskih predstava. A ponajviše zbog utopije o mogućnosti povratka predstava koje bi donosile novost deklarativnog, prigodnog, izvanumjetničkim razlozima vođenog predstavljakog ujedinjavanja glumaca različitih nacionalnosti bivše države. Bez obzira koliko svi bili vezani uz kazalište svoje mladosti i tražili u njemu potku spasonosnih novih početaka, zašto bismo kazališnu zajednicu – kojoj je i Europa pretijesna, jer kazalište je kazalištarcima univerzalna domovina i most između nas i svijeta – ograničavali na Balkan, južno Slavenstvo i sl.? Kosta Spaić je neumorno ponavljao kako kazalište mora najprije pripadati vlastitom gradu da bi moglo pripadati svijetu. Za Marka Foteza upravo u Zagrebu ponovno rođen, Marin Držić sa Zagrebom više nema sreće, nada dostojne proslave njegova velikoga jubileja seli se u Dubrovnik i Split. Poput jedva čujnog odgovora padu u ravnodušnost bezbojne osrednjosti, ne samo na profesionalnoj pozornici s Brešanovim nasljednikom Matom Matišićem nego i na rubovima, među kreativnim kazališnim amaterima sve je više predstava na dijalektima. Tako se na ovogodišnjoj smotri u Svetom Ivanu Zelini iz sela Kupljenova pojavila scenska minijatura *Autobus*, po kazališnoj invenciji, duhovitosti, ritmu gotovo usporediva sa svjetski proslavljenim Bourekovim *malim*, lutkarskim *Hamletom* iz Teatra ITD kojega su svi međunarodni festivali pozivali da im bude predah i osvježenje među velikim, ozbiljnim predstavama. Nije ni to dotad po crtanom filmu poznatijega autora nenadmašivo ostvarenje bilo prorok u domovini, jer je, začudo, u Zagrebu predstava bila manje tražena nego svuda gdje se pojavila, od Ravenne i Budimpešte do Latinske Amerike i Kanade. Zato mi ona sada iz daljine sugerira pseudoutjehu da je ovaj mrzovoljan osvrt možda djelomice plod previđanja vrijednosti koje su tu negdje u blizini, ali se možda ne umiju reklamirati, što je često mnogo važnije od stvarnoga dometa.

Zagrebačko kazališno ljeto samo je potvrdilo promašenost sezone dodajući joj jedinstven prilog u vidu histrijske predstave *Zagrebački orkestar* s krajnje vulgarnom zloporabom Jeana Anouilha, predstave o kojoj se jedan recenzent u dnevnim novinama usudio napisati da u njoj glumačke zvijezde *zavijaju*. I pokraj uspješnih glumačkih ostvarenja Nele Kocsis, Pere Jurčića i možda još koga, ta je predstava svojom bombastičnom pro-

pagandom za zabavljaštvo zvano turbo-folk, koje sve agresivnije osvaja noćne lokale određenoga tipa, mogla podsjetiti i na davne prve golišave fotografije u hrvatskim novinama, koje su se pojavljivale obvezno popraćene tekstem u smislu: ovako se to radi na trulom Zapadu, od kojega nas na svu sreću brane Tito i Partija... Zar se zbiliha nikada nećemo osloboditi otrcanih metoda licemjerja, nego ih za nove naraštaje obnavljati u inačicama?

Najrevniji posjetitelji dramskih kazališta, kojih se krugovi tako suzuju da već postaju svojevrsan geto, mogu se zato radovati Festivalu svjetskoga kazališta koji kazališni Zagreb bar za koji dan osloboda zapadnobalkanskih iluzija i vlastitih ograničenja. I s nadom i ustrajnošću prizivati i uzdati se u mlade, koji neće biti slijepi za prošlost, a ni za budućnost, služeći vizijama i ambicijama, koje se ne bi gasile u kolonijalnom mentalitetu, naraslim dotle da cijeni samo uvozne marke i bez oklijevanja pada u zagrljaj svakom pozivu u bar za prazan džep i dohvatnu slavu korisnu TV sapunicu. Po načelu *Zagrebačkog orkestra*, koji, kakav bio da bio, možda poput niza drugih kazališnih proizvoda ne ostaje u medijima ni ocijenjen ni prešućen ponajviše zato što i recenzenti moraju – prizvjeti. No prije pada u općenitosti, nije li u kazalištu ipak najmjerodavniji pogled izbliza, a on je nužno zamućen, zasljepljujući i tek ga sutrašnjica može izoštriti, potvrditi ili opovrći. Čak ni to, jer kada se cjelovitije istražuje neko kazališno ostvarenje, njega već dugo nema, a tragovi su često upitni. Naš kazališni trenutak doista je puno toga naslijedio (i pronevjerio) od prethodnika, a kakvu baštinu ostavlja, nezdgodno je pitati, da ne bi podsjećalo na kazališno *uznemiravanje javnosti*.